

Haastatteluita – Intervjuer

Tarinoita papajasta, etnografiasta ja tieteen rajojen koettelusta: haastattelussa Ian Cook ja Eeva Kempainen

Exeterin yliopiston kulttuurisen maantieteen professori Ian Cook vieraili viikon ajan helmikuuisessa Helsingissä luennoiden Helsingin yliopistossa ja Opetushallituksessa sekä tavaten eettisen kututtamisen ja vastamainonnan asiantuntijoita. Tutkimuksissaan Ian on tarkastellut globaalin kaupan oikeudenmukaisuuteen liittyviä teemoja. Hän on kiinnostunut siitä, miten aktivistit, journalistit ja taiteilijat käsittelevät kysymystä siitä, kuka tekee kuluttamamme tuotteet, ja millaisia vaikutuksia heidän työllään on tuotteiden valmistajiin, markkinoihin ja kuluttajiin sekä paikallisesti että globaalilla tasolla.

Suomessa Cookin tutkimusta on soveltanut opetukseen ja opettajien koulutukseen globaalikasvattaja, filosofian maisteri Eeva Kempainen. Helsingin yliopiston geotieteiden ja maantieteen laitokselta valmistunut Kempainen on työskennellyt vuodesta 2013 lähtien Eettisen kaupan puolesta ry:ssä. Koneen säätöön apurahan turvin hän on kehittänyt kriittistä globaalikasvatusta ja eettistä

kuluttamista käsittelevää *Kuilut umpeen* -blogia (*Kuilut umpeen: maantiedettä, globaalikasvatusta ja kulttuurihäirintää*; <kuilutumpeen.fi>). Lukuisen nuorille ja aikuisille suunnattujen työpajojen ja bloginsa välityksellä Eeva on tehnyt Ianin ajatuksia tutuksi suomalaisille. Eeva oli myös järjestämässä Ianin Suomen-vierailua yhdessä *Voima*-lehden *Häiriköt-päämajan* (<hairikot.voima.fi>) sekä allekirjoittaneen kanssa.

Osallistuin Ianin vierailun aikana kolmeen tilaisuuteen, joista ensimmäinen oli kriittistä kuluttamista käsitellyt yleisötilaisuus Helsingin yliopistolla, toinen oma ympäristökasvatuksen kurssini seitsemän tiedekunnan opiskelijoille, ja kolmas Ianin vierailuesitelmä Opetushallituksessa opetusneuvos Jukka Tulivuoren kutsumana. Viikon päätteeksi haastattelin Iania hänen tutkimusintresseistään, tieteellisen tutkimuksen ja kirjoittamisen tavoista sekä akateemisesta julkaisemisesta. Keskustelimme lyhyesti myös maantieteen ja kriittisen pedagogiikan välisistä suhteista. Mukana haastattelussa

Ian Cook ja Eeva Kempainen helmikuuisessa Helsingissä. (Kuva: Sirpa Tani, 02/2018)

oli Eeva, joka on tehnyt yhteistyötä Ianin kanssa perusopintoajoistaan lähtien.

Vuonna 1997 valmistuneessa väitöskirjassaan Ian tutki papaijan matkaa tropiikista brittikuluttajan ruokapöytään. Monipaikkaisen etnografian ja omakohtaisen lähestymistavan avulla hän esitti vakuuttavasti, kuinka erillisiksi mielletyt talouden ja materiaalisten objektien (kuten papaijan) väliset kytkennät tosiasiasa rakentuvat ihmisten välisten suhteiden kautta (Cook et al. 2004). Papaijan jälkeen Ian on soveltanut etnografista metodologiaa maailmantalouden tutkimuksissaan (Cook et al. 2006, 2008), joiden tuotoksena hän on rakentanut akateemisen tutkimuksen ”verkkokauppansa”, <followthethings.com>-sivuston.

Papaijat ja legot maantieteellisessä tutkimuksessa

Haastattelun aluksi Ian kertoi perustelunsa sille, miksi hän on nimenomaan kulttuurisen maantieteen professori. Hän oli voinut itse valita haluamansa nimikkeen ja voisi halutessaan myös vaihtaa sitä. Vaikka hänet voisi mieltää globaalin kaupan kysymyksiä käsittelevän tutkimuksen myötä talousmaantieteilijäksi, hän päätyi kutsumaan itseään kulttuurisen maantieteen (*cultural geography*) edustajaksi. Cookin mielestä kulttuurisen maantieteen piirissä Exeterissä, mutta myös kansainvälisesti, vallitsee erittäin inspiroiva ja luova asenne. Alalla on kiinnostuttu monenlaisista tutkimussuuntauksista ja tutkijoita kannustetaan uusiin, innovatiivisiin avauksiin.

Esimerkkinä kulttuurisen maantieteen monipuolisuudesta Ian käytti omaa taiteellista-tieteellistä työskentelyään legojen parissa: hän on rakentanut Eevan kanssa legohahmoista kolmiulotteisia kuvaelmia, joiden avulla globaalia epäoikeudenmukaisuutta sisältäviin teemoihin on voitu ottaa etäisyyttä samalla, kun ilmiöiden käsittely on tuotu ymmärrettäväksi konkreettisten ”kohtausten” avulla (Kempainen ym. 2012). Näin hankalat asiat on tehty kiinnostavalla tavalla näkyviksi. Kirjaimellisestikin rakentavan otteen lisäksi ”legoilussa” on tärkeää tehdä ahdistavista teemoista helpommin lähestyttävää käsillä tekemisen, leikillisyyden ja huumorin avulla.

Kertoessaan omista intresseistään Ian korosti, että tutkimuksen ja opetuksen tulisi olla sellaista, johon ihmiset voivat henkilökohtaisesti olla kytköksissä. Tämä oli hänen papaija-väitöskirjansa lähtökohta, ja sama tarve tuoda tutkimusteemat lähelle ihmisiä ja heidän taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia suhteitaan liittyy kaikkeen Ianin tutkimustoimintaan. Aiheesta puhuessaan hän huomautti, ettei

erityisemmin pidä papaijasta, mutta siitä huolimatta piti sen tutkimista itselleen läheisenä: papaijan avulla maailmankaupan verkkomaiset rakenteet ja niiden näkyminen englantilaisten ruokakauppojen valikoimassa oli mahdollista havainnollistaa. Samalla logiikalla mikä tahansa materiaallinen objekti voi olla tärkeä tutkimuskohde – tai itse asiassa osa tutkimusta, jossa asioiden, ihmisten ja tapahtumien yhteenkietoutumisesta muodostuu tutkimuksen tarina.

Kun Ian esitteli tätä ajatusta, päädyin kysymään kuinka hän suhtautuu viimeaikaisiin *more-than-human*-tutkimuksiin ja posthumanistisiin lähestymistapoihin. Ian kertoi, että esimerkiksi papaija-tutkimuksessa on mahdollista nähdä posthumanistista otetta. Hän ei kuitenkaan itse ole varsinaisesti käyttänyt tuota lähestymistapaa, vaan kertonut papaijan tarinan ilman tiettyä teoreettista viitekehystä. Ian mukaan on joka tapauksessa tärkeää osoittaa, miten riippuvaisia ihmiset nykyisin ovat kulutustuotteista ja niiden valmistamiseen rakennetuista globaaleista infrastruktuureista. Vain yhdessä näiden tuotteiden ja verkostojen kanssa ihmiset pystyvät toteuttamaan ja ilmentämään itseään sekä tekemään arjen askareita. Eevan sanoin: ”Voi miettiä, minkälaisen verkoston raaka-aineita, työtä, laitteita ja perusinfraa vaatii vaikkapa se, että aamulla keittää kahvit ja kuuntelee musiikkia – mitä ilman ’ei pysty toimimaan’.”

Maantieteilijä etnografina

Keskeistä Ianin lähestymistavassa on etnografinen tutkimusote: kun tutkija ryhtyy perehtymään johonkin sellaiseen, jota ei ole aiemmin tutkittu, hän saattaa löytää jotain sellaista, josta hänellä ei alussa ollut minkäänlaista aavistusta. Se tekee tutkimuksesta innostavaa. Tästä puhuessa Ian totesi, ettei tämänkaltaisen lähestymistapa noudata nykyisin rahoitushakemuksissa vaadittavaa alustavien tulosten kirjoittamista. Hän myös lisäsi, että nimenomaan työskentely ilman erillisrahoitusta antoi hänelle vapauden tehdä tutkimusta, jonka tuloksia ei tarvinnut arvella etukäteen.

Keskustelimme tarkemmin myös *followthethings.com*-sivustolla olevien kertomusten synnystä (Cook et al. 2017). Ian ja Eeva kertoivat, kuinka moniin materiaaliin tutkimuskohteisiin liittyvät valmistuksen, kaupan ja kulutuksen ketjut ja vuorovaikutukset voidaan jäljittää internetistä löytyvien tietojen avulla. Verkosta tutkijat löytävät myös monia ihmisiä, joilta voi kysyä lisätietoa. Tällaisten moninaisten lähteiden avulla on mahdollista rakentaa narratiiveja, mutta työskentely muistuttaa usein salapoliisin tai tutkimusmatkailijan työtä. Molem-

mat haastateltavat korostivat, että sekä *followthethings.com*-sivustolla että *Kuilut umpeen* -projektin tavoitteena on tehdä tuotteisiin liittyvää tutkimusta ja kansalaisaktivismia julkiseksi sekä kannustaa eri yleisöjä löytämään oma tapansa tehdä niitä.

Yhtenä keskustelumme teemana olivat tieteellisen raportoinnin perinteet ja totunnaisuuksien kyseenalaistaminen luovien menetelmien avulla. Ian totesi nauttivansa omassa työssään tekemisen ja ilmaisun vapaudesta, jonka hänen oma työyhteisönsä mahdollistaa. Samalla hän korosti taustaansa etnografina ja nimesi olennaiseksi innoittajakseen professori Graham Rowlesin sekä tämän etnografisen tutkimuksen ikääntyvien ihmisten parissa (Rowles 1980).

Etnografinen ote on seurannut Iania hänen väitöskirjastaan lähtien. Ian totesi, ettei kirjoita perinteisen kaavan mukaisia tutkimusartikkeleita. Samaa hengenvetoon hän muistutti, että kokeellisemmän kirjoitustavan valinnee tutkijan täytyy kirjoittaa artikkelinsa tavallista perusteellisemmin. Esimerkkinä tästä hän kertoi, että hänen lego-tutkimukseen liittyvän artikkelinsa kirjoittaminen vei viidestä kuuteen vuotta sen jälkeen, kun varsinainen julkaisuun liittyvä tutkimus oli tehty (Cook et al. 2018). Julkaisuprosessiin kuului tutkimuksesta puhuminen erilaisissa seminaareissa ja muissa tilaisuuksissa, asioiden uudelleen ja uudelleen ajattelu, runsas kirjallisuuden lukeminen ja lopulta tekstin työstäminen artikkelikäsitelmäksi, joka sai lopullisen muotonsa vasta arvointikierroksen jälkeen. Samalla Ian myös totesi, ettei artikkeli ole etnografian näkökulmasta paras mahdollinen julkaisu, sillä lähestymistapaan oleellisesti kuuluvan rikkaan ja moniäänisen aineiston esiintuominen lyhyessä artikkelissa on erittäin vaikeaa (ks. Crang & Cook 2007). Sama ongelma koskee myös muita luovan maantieteen (*creative geographies*) tutkimuksia.

Jaettu tekijyys ja julkaisukäytännöt

Keskustelimme myös *open access* -julkaisuista, jotka Ianin mukaan eivät lopulta ole tuoneet tiedejulkaisemiseen juuri mitään muuta uutta kuin akateemisten tekstien entistä paremman saatavuuden. Huolimatta siitä, että julkaisut ovat internetissä saatavilla, ne eivät juurikaan käytä internetin tarjoamia mahdollisuuksia hyväkseen. Sama koskee Ianin mukaan myös useita blogitekstejä. *Followthethings.com*-sivustollaan Ian on pyrkinyt tarttumaan tähän ongelmaan sulauttamalla tutkimansa median osaksi julkaisemisen tapaa. Eeva kommentoi Ianin huomioita korostamalla pitävänsä tärkeänä sitä, että tutkija voi käyttää monenlaisia julkaisemisen

tapoja hyväkseen. Monia kanavia hyödyntäessään tutkijat voivat lisätä tutkimuksensa vaikuttavuutta.

Puhuimme julkaisupolitiikkaa käsitellessämme myös Ianin tavasta merkitä artikkeliansa tekijöiksi ”Cook et al.”. Halusin tietää, millainen tarina käytännön taustalla on ja miten kustantajat ovat suhtautuneet siihen. Ianin mukaan ”nimimerkki” syntyi hänen kirjoittaessaan artikkeleita väitöskirjansa pohjalta. Tuolloin hän pysähtyi pohtimaan kirjoittajan ja muiden tutkimusprosessiin oleellisesti liittyneiden ihmisten suhdetta tutkimuksen lopputuotokseen. Vaikka Ian kirjoitti tekstinsä yksin, hän ei ollut mielestään niiden ainoa tekijä. Niinpä hän päätyi käyttämään julkaisuissaan kollektiivista tekijyyttä. Kustantajat ovat hyväksyneet tämän. Ian korostaakin, kuinka ”Cook et al.” on nykyisin tavallaan hänen nimensä akateemisessa kontekstissa. Nimi tuo esiin sen, että tutkija ei koskaan tee tutkimustaan yksin, vaan yhdessä kaikkien muiden kanssa; tavallaan myös papaija voisi olla yksi *et al.* -nimikkeeseen kuuluvista tekijöistä.

Lopuksi

Haastattelun lopuksi keskustelimme siitä, mitä annettavaa Ianin tutkimuksilla on nuorille ja miten hänen näkökulmiaan voidaan soveltaa maantieteen opetukseen. Ian korosti, että esimerkiksi *followthethings*-projektin näkökulmat liittyvät nuorten arkeen ja ovat siten heille entuudestaan tuttuja. Puhuimme Doreen Masseyn (1991/2008) klassisesta toteamuksesta, jonka mukaan on tärkeää ymmärtää paikallisten näkökulmien ja kokemusten sekä globaalien ilmiöiden yhteenkietoutuneisuus.

Eeva korosti tässä yhteydessä sitä, että nuoret helposti kokevat yksilöön kohdistuvat odotukset ahdistaviksi, mutta omien kokemusten linkittäminen massiiviseen suhteiden verkostoon voi auttaa heitä ymmärtämään paikallisen ja maailmanlaajuisten ilmiöiden suhteita. Hänen mukaansa nuoret voivat löytää *followthethingsin* laajasta ja monipuolisesta materiaalista jotain sellaista, joka koskettaa heitä ja jota opiskelemalla he voivat kiinnostua laajemmin maailman tilasta – ja sitä kautta maantieteestä.

KIRJALLISUUS

- Cook et al., I. (2004). Follow the thing: papaya. *Antipode* 36: 4, 642–664.
- Cook et al., I. (2006). Geographies of food: following. *Progress in Human Geography* 30: 5, 655–666.
- Cook et al., I. (2008). Geographies of food: mixing. *Progress in Human Geography* 32: 6, 821–833.

- Cook et al., I. (2017). From 'follow the thing: papaya' to followthethings.com. *Journal of Consumer Ethics* 1: 1, 22–29.
- Cook et al., I. (2018). Inviting construction: Primark, Rana Plaza and political LEGO. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 43: 3, 477–495.
- Crang M. A. & I. J. Cook (2007). *Doing ethnographies*. 243 s. Sage, London.
- Kemppainen, E., J. Parkin, S. Skau, E. Bird, I. Cook, R. Cook, N. Scotford & D. Shifrina (2012). Made in Lego (re-creations of scenes from followthethings.com pages in Lego). 22.3.2018. <www.flickr.com>
- Massey, D. (1991/2008). Globaali paikan tuntu. *Teoksessa* Massey, D.: *Samanaikainen tila* (toim. M. Lehtonen, P. Rantanen & J. Valkonen; suom. J. Rovio). 240 s. Vastapaino, Tampere.
- Rowles, G. D. (1980). Growing old “inside”: aging and attachment to place in an Appalachian community. *Teoksessa* Datan, N. & N. Lohmann (toim.): *Transitions of aging*, 152–170. Academic Press, New York.

SIRPA TANI
*Kasvatustieteellinen tiedekunta,
Helsingin yliopisto*